

*Милена Накова*¹

ИМЕНА ЗА ВЪРШИТЕЛИ НА ДЕЙСТВИЕ (NOMINA ACTORIS) ВЪВ ВРАЧАНСКОТО ЕВАНГЕЛИЕ ОТ XIII ИЛИ XIV ВЕК

Milena Nakova

AGENT NOUNS (NOMINA ACTORIS) IN THE VRATSA GOSPEL (13TH – 14TH C.)

The paper focuses on agent nouns (nomina actoris) in the Vratsa Gospel, a medieval manuscript which dates back to the 13th or 14th century. The formations are classified by suffixes and presented in word-formation types. Formants, which form word-formation types, are varied, making nomina actoris one of the best performing categories with desubstantive motivation in the Vratsa Gospel.

Keywords: *word formation, Vratsa Gospel, agent nouns (nomina actoris), word formation types.*

Във фокуса на тази статия е словообразователната характеристика на десубстантивните названия от словообразователната категория „Имена за вършители на действие (nomina actoris)“ върху материал, екцерпиран от Врачанското евангелие от XIII – XIVв. Формациите се класифицират по суфикси и се представят в словообразователни типове. Формантите, с които

---

¹ **Милена Накова** (Milena Nakova) – Югозападен университет „Неофит Рилски“, докторант, m_nakova82@abv.bg

се оформят словообразователните типове, са разнообразни, което прави номіна actoris една от най-добре представените категории с десубстантивна мотивация във Врачанското евангелие.

Ключови думи: *словообразуване, Врачанско евангелие, имена за вършител на действие (Nomina actoris), словообразователни типове*

Врачанското евангелие (ВЕ) е изборно евангелие от края на XIII или първата половина на XIV в. Открито е в град Враца и е подарено от Тодораки Хаджидимитров на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, където се съхранява и до днес.

Сравнително обстойно изследване на този паметник е направил Б. Цонев (Цонев 1914), който на базата на някои старинни езикови особености го отнася към XIII в. Като следват Цонев, българските езиковеди К. Мирчев (Мирчев 1978) и Ив. Харалампиев (Харалампиев 2001) също го датират към XIII в. По-новите проучвания на този паметник му отреждат място сред ръкописите от края на XIII или началото на XIV в. (Тотоманова 2003). На ВЕ е посветена и статията на Е. Мусакова „Кодикологически бележки върху Врачанското евангелие (НБКМ 19)“ (Мусакова 1996), в която се разглежда в палеографски аспект.

Според Цонев „ВЕ е особено важно за историята на българския език, понеже съдържа покрай старинските си черти и някои фонетични и морфологични особености, които го приближават към новобългарския език“ (Цонев 1914: 2).

Основните езикови особености, поради които то е причислявано към среднобългарските паметници, са смесването на еровете и особената употреба на носовките. Употребата на еровете е разнообразна, което се дължи на факта, че фонетичната им стойност вече е била изравнена (не се прави разлика между голям и малък ер). Буквите за ъ и ь често се смесват, а на места се изпускат, като се поставя паерчик или пък не се пише нищо (Цонев 1914: 13). Поради това при представянето на словообразователните типове в нашия анализ няма да се държи сметка за вида на еровата гласна в състава на формантите (най-често в краесловието).

*В словообразователно отношение паметникът все още не е бил обект на специално изследване. В тази статия основната цел е да се направи словообразователна характеристика на образуванията от категорията *nomina actoris* в текста на Врачанското евангелие.*

Словообразователният анализ тук следва теоретичните постановки на М. Докулил (Dokulil 1962; 1967), които са приложени за пръв път у нас от проф. Ив. Кочев в студията „Диалектни категории и типове при словообразуването на съществителното име“ (1972). Студията поставя началото на редица разработки, посветени на словообразуването в съвременните български народни говори. Автори с известен принос в изследването на словообразователните процеси в българските диалекти са неговите последователи М. Тетовска-Троева (1988, 1992), Е. Кяева (1994, 2010, 2011), Л. Домусчиева (1993) и др.

Синхронната теория на М. Докулил се прилага успешно и към писмените паметници от различните темпорални срезове на българския език (Кочев, Кочева, Мострова 1980; Кочев, Кочева, Домусчиева 1988; Мострова 1987, 2005, Перчеклийски 2008, 2011) и др.

В съвременното езикознание все още липсват специални изследвания, посветени на наименованията с десубстантивна ономазиологична мотивираност за паметниците от XIV век.

В тази работа *обект на анализ са десубстантивните названия* със скрита, но подразбираща се мотивация (*nomina actoris*) във ВЕ. Изследват се названия с прозрачна словообразователна структура, които се разглеждат в синхронен план (XIV в.) В основата на словообразователната категория *nomina actoris* е легнала *ономазиологичната категория за носител на отношение към предмет*.

От морфологична гледна точка основата на новообразуваните формации е съществително име. Ономазиологичният признак е съставен – обикновено има развитие на субстанциалното отношение към скрита, но подразбираща се процесуалност, като това отношение може да има различни модификации: активно въздействие върху предмет, за изработване на предмет или отношение на действие към място (Dokulil 1962: 198). Някои автори обединяват тази категория с категорията „имена за производители на действие“

именно заради имплицитната **процесуалност** (Димитрова 1962). Терминът „вършители“ на действие в българското езикознание е въведен от проф. Ив. Кочев (Кочев 1972: 125–126) като най-близък до чешкия, а и за да отдели формално изразената процесуалност при агентивните имена от скритата процесуалност при вършителските названия. Понякога между двете категории се пораждат различни по тип преливащи се отношения, което води до нееднозначна интерпретация на някои от названията (Кочев 1972: 126). Ономасиологичният базис е прост. Понятийният клас, който го определя, се състои най-вече от имена за лица (Кочев 1972: 126). Словообразователното значение на имената от тази категория е ’някой (нещо), който върши действие, свързано с предмета, посочен в мотивиращата основа’. Наименованията от тази категория се образуват по суфиксалния начин. Наставките, с които се оформят словообразователните типове, са разнообразни и като цяло *nomina actoris* е една от най-добре представените категории с десубстантивна основа във ВЕ.

ИМЕНА ОТ МЪЖКИ РОД

1. Словообразователен тип със суфикс **-(ъ)никъ**:

Този словообразователен тип е много характерен и продуктивен още в старобългарския език (Грамматика 1991: 183). При оформянето му една част от формациите могат да се интерпретират нееднозначно, като това се дължи на множествеността на ономасиологичните мотивации. Преобладават формации с преливаща се субстанциална (със скрита процесуалност) и процесуална мотивация, например:

ИСПОВѢД(Ъ)НИКЪ — „изповедник“ (Памѣт стхъ ѿ исповѣдникъ Гүріа. 200) — може да се интерпретира като ’свещец, който слуша исповѣд, изповед’ (*nomen actoris*), или като ’този, който може да исповѣда някого’ (*nomen agentis*);

С(Ъ)ВѢТНИКЪ — „съветник“ (Вѣ пришед ивсифъ ѿ дриматеа, благообразни свѣтникъ, иже и тѣи вѣ чаа црѣвита вжита 76) — ’този, който дава съвѣтъ’ (*n. actoris*) или ’този, който съвѣтоуєтъ’ (*n. agentis*);

НАЕМНИКЪ — „наемник“ (сътвори мѣ тако единого от наемникъ твоихъ 145) — ’този, който работи срещу наемъ, наем’ (*n. actoris*) или ’този, който е наемтъ, нает за извършване на някаква работа’ (*n. attributiva*);

БЕЗ(Ъ)ЗАКОН(ЪН)ИКЪ – „беззаконник, престъпник“ (...и събѣты сѣ писаное еже глетѣ. и съ *беззаконником* приутенъ въ 186) – ’този, който извършва беззаконие’(n. actoris) или ’този, който живее *беззаконъ*, не се съобразява със закона’. При него преливността е породена от наличието на допълнително обстоятелствено определение към основния субстанциален признак, поради което името се отнася към вършителските имена и към префиксните образувания от смесен тип (*безз-(з)акон-(ън)икъ*)

При названието **ГРѢШНИКЪ** (... [нѣ] придохъ (во) праведныхъ призвати нѣ *грѣшникѣ* на покланіе. 109) е налице тристранна мотивация. От една страна, наименованието се отнася към вършителските имена – ’този, който извършва *грѣхъ*, грях’. От друга страна, обликът може да се интерпретира като ’този, който е *грѣшнѣ*, грешен’ (с атрибутивен ономаσιологичен признак) и с това да се отнесе към словообразователната категория *Nomina attributiva*; и накрая – може да се разгледа като ’този, който *грѣшнтѣ*, греши’ и да се отнесе към производителските имена. Това название има и феминално съответствие – *грѣшница*, с което образува родова двойка (*nomina mota*).

Повечето от формациите в този словообразователен тип са с непротиворечива интерпретация:

ГОСТЪНИКЪ – „гостилничар, съдържател на странноприемница“ (... на оутрѣиа ншкѣ и възмаѣ два сребръника и дастѣ *гостѣнникѣ* 134) – ’този, който приема и настанява гости, гости’;

ДЕВРЪНИКЪ – „вратар“ (...семоу *дверѣнникѣ* оувръзаетѣ и ов’цѣ глѣ его слоушаѣтѣ...89) – ’този, който отваря двъръ, вратата’;

ЗАКОНЪНИКЪ – „законник, познавач на Моисеевия закон“ (вън врѣм *законѣнникѣ* нѣбкѣ приде къ їсоу. Искушаѣ и глѣ ...121) – ’този, който тълкува *законъ*, Моисеевия закон’;

КНИЖНИКЪ – „книжник, законоучител“ (...ї прістѣпи єдинѣ *книжнникѣ* рече ємоу. оуцѣлю нѣж по тѣвѣ 108) – ’този, който работи с *кѣнигы*, книжа’;

ПѢНѢЖНИКЪ – „лице, което се занимава с размяна на пари“ (...и шѣрѣтѣ в цркви продаѣща ов’ца и волы и голѣби и *пѣнѣжнникѣ* сѣдаѣща...70) – ’този, който разменя *панѣзи*, пари’;

РАЗБОЙНИКЪ – „разбойник” (...члвк[ъ нѣк]кѣ исхождаше ѿ ерѣма, въ ерихонѣ и въ разбойникѣ въпадѣ ниже съвлькыше елѣ жива сжца 90) – ’този, който извършва разбой, грабеж’;

СОТНИКЪ – „стотник” (Пристѣпи к’немоу сотникъ млѣ и глѣ (...) ѿвѣща сотникъ и рѣ ги нѣсмь дѣнь да под кровь мои вънидеши (...)иво азъ члвкъ есмь пѣ влѣ ѡж. имы понди совож воинѣи 76) – ’този, който ръководи съто, сто войни’;

Т(Ъ)СЖЦНИКЪ – „хилядник” (...спира же и тѣы сжцникъ слоугты ѡейскыж жшж їса и свлзашж и... 179) – ’този, който ръководи тысжшта, хиляда войни’.

В старобългарския език съто и тысжшта са се употребявали като числителни имена със свойства на съществително. Числителното съто е съществително от среден род и се скланя по о-основи, а тысжшта се скланя по модела на старите дълги і-основи (Грамматика 1991:255).

ТРЪЖНИКЪ – „човек, който се занимава с размяна на пари и търговия със злато” (... ѿв’ца же и волгы и тръжникомъ пѣназа расыпа и дьскы испровръже... 70) – ’този, който работи на тръгъ, пазар’;

ОУБОИНИКЪ – „убиец, разбойник” (Не въходди двер’ми въ дворъ ѿвѣи. иж прѣлазѣ инждоу .татъ естъ и оубоинникъ 89) – „този, който извършва оубои, убийство’;

ЖЗЫУНИКЪ – „чужденец, езичник” (... млаці же сѣ и не лихо гате тако же и жзыуници мнѣтъ во сѣ тако в мнозѣ глани... 149) – ’този, който говори чужд ѡзыкъ, език’.

Словообразователният формант -никъ е най-продуктивен в рамките на категорията Nomina actoris. Всички наименования са от мъжки род и принадлежат към лексико-граматичната група имена за лица. Образувани са от прости основи на съществителни от трите рода. По-голямата част от формациите са мотивирани от конкретни съществителни, но не липсват и такива с основа на абстрактно съществително (разбойникъ, оубоинникъ).

2. Словообразователен тип със суфикс -арь:

И този тип е доста продуктивен в старобългарския език. Названията, които са засвидетелствани във ВЕ, са:

ВРЯТЯРЬ (Рече гъ въходни [не] дверьми въ дворъ шечи пастѣръ е [въцдаль]. Семъ вратарь ѿвръзаетъ... 211) – ’този, който пази врата, врата’.

ВРЪТОГР(Я)ДЯРЪ – „градинар” (она же мнѣши яко врто-грѣаръ естъ, гла емоу... 218) – ’този, който обработва вртоградъ, градина’;

МЫТЯРЬ – „събирач на данъци и мита” (...и се мнози грѣшници и мытари пришѣше възлежахъ съ їемъ и съ ѣчки его 104) – ’този, който събира мыта, данъци’;

РЫБАРЬ – „рибар” (въмѣтажца мрѣжж въ море. вѣста во рывара 106) – ’този, който лови рыва, рыва’.

Словообразователният тип е по-слабо представен в количествено отношение от този с формант -никъ. Не са открити облици с множественост на мотивацията. Повечето от основите са на прости конкретни съществителни от мъжки, женски или среден род. Регистрирано е и едно название със сложна мотивирана основа.

Единични названия са засвидетелствани със суфиксите -ѣць и -чин:

Като вършителско може да бъде изтълкувано агентивното название, напр.: **ЛОВѣЦЬ** – „ловец” (...и рече [има] грѣте по мѣ и створи ва ловѣца члвкомъ... 106) – ’този, който ходи на ловъ, лов’ (n. actoris) или ’този, който ловитъ, лови дивеч’ (n. agentis);

С прабългарската наставка -чин е образуван обликът **К(Ъ)НИГОЧИИ** – „книжник” (...вѣ во ѣчи [ѣ] яко власть имѣ. ни іко книгоучи и фарисен ...) – ’този, който тълкува кънигы, книгите’.

ИМЕНА ОТ ЖЕНСКИ РОД

Регистрирани са две имена от женски род с формант -ница, едното от които е с тристранна интерпретация:

ГРѣШНИЦЯ – „грешница” (и се жена в градѣ таже вѣ грѣшницѣ видѣвъше яко възлежитъ в храмѣ фарисеѡвѣ... 195) – ’тази, която извършва грѣхъ, грях’ – nomen actoris; ’тази, която е грѣшна, грешна’ – Nomen attributiva; и ’тази, която грѣшитъ, греши’ – nomen agentis;

ДЪБОРНИЦЯ – „вратарка” (изиде же ѝчикътъ иже вѣ знаемь дрѣхѣрю и ре дѣворници. въведи петра 180) – ’тази, която отваря и затваря двѣрь, врата’.

И двете формации имат свое маскулинно съответствие, с което образуват родов корелат (грѣшникъ – грѣшница, дѣворникъ – дѣворница), който може да се отнесе към категорията *Nomina mota*.

Категорията „имена за вършители на действие“ е една от най-богато представените сред наименованията с десубстантивна мотивация във Врачанското евангелие. Включва само названия от лексико-семантичната група *имена за лица*, при която преобладават имената *от мъжки род*. Формациите от женски род в тази категория са ограничени – засвидетелствани са две наименования с наставка *-ница*. Примери от среден род не се срещат в текста.

Основен начин за образуване на имената от тази категория е **суфиксацията**, като формантите се свързват **предимно с прости основи**. Екскерпираният материал показва, че в количествено отношение най-добре оформен е словообразователният тип с формант *-никъ*. Добре застъпен е също и типът с наставка *-арь*. Срещат се и единични названия, образувани със суфиксите *-чи* и *-ць*, които не оформят отчетливи словообразователни типове. Вършителските имена в този паметник са предимно прости. Композитните образувания не са особено характерни за тази категория. Със сложна структура е анализирано едно наименование с наставка *-ар* (*врътогар/д/дар*).

Мотивиращите основи, към които се прибавят формантите, могат да бъдат съществителни от трите граматични рода, като по-голямата част от тях са конкретни имена. При някои от вършителските названия е налице множественост на мотивацията. В повечето случаи тя е породена от имплицитната действителност на акторисните формации, поради която те преливат най-вече в категории с процесуално ономаσιологично отношение. Затова преобладаващи са случаите на преливност между категориите *Nomina astoris* и *Nomina agentis*.

Във Врачанското евангелие най-много имена с нееднозначна интерпретация са оформени с наставката *-никъ*. При две от названията, които помежду си образуват родов съответник, е регистрирана

тристранна мотивация: субстанциална, процесуална и атрибутивна, поради което могат да се отнесат съответно към категориите *Nomina actoris*, *Nomina agentis*, *Nomina attributiva* и *Nomina mota* (грѣшникъ — грѣшница). При друго наименование пък е налице допълнително обстоятелствено определение на основния субстанциален признак, поради което прелива към категорията „префиксни образувания“ (вѣз/закон/ън/икъ). Освен корелатите грѣшникъ — грѣшница родова двойка образуват и названията дворяникъ — дворяница, като по този начин могат да бъдат отнесени и към категорията *Nomina mota*.

От направения словообразователен анализ е видно, че **действащите днес процеси при словообразуването са протичали с пълна сила и през среднобългарския период**. Характерните тогава словообразователни тенденции са налице още в старобългарската епоха и се утвърждават в съвременния български книжовен и народен език като едно от средствата за обогатяване на словния му фонд.

ЛИТЕРАТУРА

- Граматика 1991:** *Граматика на старобългарския език*. БАН, С., 1991. // *Gramatika na starobalgarskiya ezik*. BАН, S., 1991.
- Димитрова 1962:** Димитрова, М. *Nomina agentis* в книжовния български език. // *Изв. Инст. бълг. ез.*, кн. 9, С., 1962, 141–210. // **Dimitrova 1962:** Dimitrova, M., *Nomina agentis v knizhovnia balgarski ezik*. // *Izv. Inst. balg. ez.*, кн. 9, S., 1962, 141–210.
- Домусчиева 1993:** Домусчиева, Л. *Сложни съществителни имена в българските народни говори (Словообразуване)*. Канд. дис., С., 1993. // **Domuschieva 1993:** Domuschieva, L. *Slozhni sashtestvitelni imena v balgarskite narodni govori (Slovoobrazuvane)*. Kand. dis., S., 1993.
- Кочев 1972:** Кочев, Ив. Диалектни категории и типове при словообразуването на съществителното име (съпоставително изследване върху материал от три български говора). // *Изв. на Инст. за бълг. ез.*, кн. 20, 1972, 107–185. // **Kochev 1972:** Kochev, Iv. *Dialektni kategorii i tipove pri slovoobrazuvaneto na sashtestvitelnoto ime (sapostavitelno izsledvane varhu material ot tri balgarski govora)*. // *Izv. Inst. balg. ez.*, кн. 20, 1972, 107–185.
- Кочев, Кочева, Мострова 1980:** Кочев, Ив., Кочева, Ем., Мострова, Т. Словообразуване на съществителното име в Супрасълския сборник. //

- Проучвания върху Супрасълския сборник*, С., 1980, 135. // **Kochev, Kocheva, Mostrova 1980**: Kochev, Iv., Kocheva, Em., Mostrova, T. Slovoobrazuvane na sashtestvitelnoto ime v Suprasalskia sbornik. // *Prouchvania varhu Suprasalskia sbornik*, S., 135.
- Кочев, Кочева, Домусчиева 1988**: Кочев, Ив., Кочева, Ем., Домусчиева, Л. За народната основа на словообразователните модели на сложните съществителни в старобългарския език. // *Славянска филология*, Т. 19, С., 1988, 46 – 63. // **Kochev, Kocheva, Domuschieva 1988**: Kochev, Iv., Kocheva, Em., Domuschieva, L. Za narodnata osnova na slovoobrazovatelните модели na slozhните sashtestvitelni v starobalgarskia ezik. // *Slavianska filologia*, Т. 19, С., 1988, 46 – 63.
- Кяева 1994**: Кяева, Е. *Имена за носители на определени черти (свойства) в българските говори. Nomina attributiva*. Канд. дис., С., 1994. // **Kiaeva 1994**: Kiaeva, E. *Imena za nositeli na opredeleni cherti (svoistva) v balgarskite govori. Nomina attributiva*. Kand. dis., S., 1994.
- Кяева 2010**: Кяева, Е. *Диалектно богатство. Названия за действия (nomina actionis) в българските диалекти*. С., 2010. // // **Kiaeva 2010**: Kiaeva, E. *Dialektno bogatstvo. Nazvania za deistvia (nomina actionis) v balgarskite dialekti*. S., 2010.
- Кяева 2011**: Кяева, Е. *Диалектно богатство 2. Имена за места в българските диалекти. Nomina loci*. С., 2011. // **Kiaeva 2011**: Kiaeva, E. *Dialektno bogatstvo 2. Imena za mesta v balgarskite dialekti. Nomina loci*. S., 2011.
- Мирчев 1978** : Мирчев, К. *Историческа граматика на българския език*. 3. изд., С., 1978. // **Mirchev 1978**: Mirchev, K. *Istorieska gramatika na balgarskia ezik*. III izd., S., 1978.
- Мострова 1987**: Мострова, Т. Тенденция в словообразуването на съществителните имена в българския книжовен език през XIV в. // *Втори международен конгрес по българистика. Доклади*. Т. II, С., 1987, 174 – 184. // **Mostrova 1987**: Mostrova, T. Tendentsia v slovoobrazuvaneto na sashtestvitelnите имена v balgarskia knizhoven ezik prez XIV v. // *Vtori mezhdunaroden kongres po balgaristika. Dokladi*. Т. II, С., 1987, 174 – 184.
- Мострова 2005**: Мострова, Т. *Съществителни от отглаголна основа в паметници от XIV в.* Автореферат на канд. дис., С., 2005. // **Mostrova 2005**: Mostrova, T. *Sashtestvitelni ot otglagolna osnova v pametnitsi ot XIV v.* Avtoreferat na kand. dis., S., 2005.
- Мусакова 1996**: Мусакова, Е. Кодикологически бележки върху Врачанското евангелие (НБКМ 19). // *Старобългаристика*, 20, 1996, № 2, 64 – 82. //

- Musakova 1996:** Musakova, E. Kodikologicheski belezhki varhu Vrachanskoto evangelie (NBKM 19). // *Starobalgarijstika*, 20, 1996, № 2, 64–82.
- Перчеклийски 2008:** Перчеклийски, Л. *Словообразователни категории и типове при съществителните имена в Троянския дамаскин от XVII в.* Благоевград, 2008. // **Perchekliiski 2008:** Perchekliiski, L. *Slovoobrazovatelni kategorii i tipove pri sashtestvitelnite imena v Troianskia damaskin ot XVII v.* Blagoevgrad, 2008.
- Перчеклийски 2011:** Перчеклийски, Л. *Словообразуване на Nomina abstracta в евангелски паметници от X и XI век.* Благоевград, 2011. // **Perchekliiski 2011:** Perchekliiski, L. *Slovoobrazuvane na Nomina abstracta v evangelski pametnitsi ot X i XI v.* Blagoevgrad, 2011.
- Тетовска-Троева 1988:** Тетовска-Троева, М. *Отглаголни имена за лица в българските говори. Nomina agentis.* С., 1988. // **Tetovska-Troeva 1988:** Tetovska-Troeva M. *Otglagolni imena za litsa v balgarskite govori. Nomina agentis.* С., 1988.
- Тетовска-Троева 1992:** Тетовска-Троева, М. *Десубстантивни деятелни имена в българските говори. Nomina actoris.* С., 1992. // **Tetovska-Troeva 1992:** Tetovska-Troeva M. *Desubstantivni deiatelni imena v balgarskite govori. Nomina actoris.* С., 1992.
- Тотоманова 2003:** Тотоманова, А.-М. Врачанско евангелие. // *Старобългарска литература. Енциклопедичен речник.* С., 2003, 105. // **Totomanova 2003:** Totomanova A-M. Vrachansko evangelie. // *Starobalgarska literatura. Entsiklopedichen rechnik.* С., 2003, 105.
- Харалампиев 2001:** Харалампиев, Ив. *Историческа граматика на българския език.* В. Търново, 2001. // **Haralampiev 2001:** Haralampiev, Iv. *Istoricheska gramatika na balgarskia ezik.* V. Tarnovo, 2001.
- Цонев 1914:** Цонев, Б. Врачанско евангелие. // *Български старини*, бр. 4, С., 1914. // **Tsonev 1914:** Tsonev, B. Vrachansko evangelie. // *Balgarski starini*, br. 4, S., 1914.
- Dokulil 1962:** M. Dokulil, *Tvořeni slov v čeřtin.* T. I. Praha, 1962.
- Dokulil и др. 1967:** M. Dokulil, *Tvořeni slov v čeřtin.* T. II. Praha, 1967.